

Tożsamość miejsca - przykład Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy”

Beata Warczewska

Identity of a Place
- the Example of
“Dolina Baryczy”
Landscape Park

Wprowadzenie

Introduction

Tożsamość to przywiązanie mieszkańców do miejsca zamieszkania, wspólna o nie troska i wspólne tworzenie wartości materialnych (zagospodarowania) i duchowych (zwyczaj, tradycja). Specyfika miejsca jest składową wiejskiego dziedzictwa. Dziedzictwo kulturowe wsi budują elementy duchowe i materialne. Dobrze rozpoznane, utrwalone i kultywowane mogą stać się ważnym czynnikiem rozwoju lokalnego i wzrostu dobrobytu społeczności lokalnej. Poczucie tożsamości z miejscem zamieszkania przysparza dumy mieszkańcom i daje podstawę do szczególnej o nie dbałości. Środowisko, w którym człowiek żyje, tworzą takie elementy jak: krajobraz, architektura, sposób gospodarowania, sztuka, tradycja, zwyczaj¹. Elementy te są ze sobą powiązane, wzajemnie zależne. Zależności i powiązania zmieniają się wraz ze zmianą struktury gospodarki i społeczeństwa. Pojawiają się nowe potrzeby społeczne (np. zamieszkiwanie w cichej, spokojnej okolicy, poza miastem) i nowe sposoby ich zaspokajania (np. zmiana przeznaczenia terenów rolnych na inne cele). Te „nowości” widoczne są także poprzez zmiany dokonujące się w krajobrazie.

Pojęcie krajobrazu

Landscape Concept

Krajobraz to ogół cech przyrodniczych i antropogenicznych wyróżniających określony teren. *Krajobraz tworzy całość przyrodniczo-kulturową*². Według Kondrackiego krajobrazem jest fizjonomiczny typ terenu o odrębnej budowie, który tworzą wzajemnie powiązane: rzeźba powierzchni, jej skład litologiczny, stosunki wodne, biocenotyczne i glebowe lokalnego klimatu, oraz efekt działania człowieka modyfikującego warunki przyrodnicze³. Böhm i Patoczka uważają, że krajobraz jest kojarzony z obrazem otoczenia ukształtowanego przez naturę i przekształconego przez człowieka w celu użytkowym lub jego upiększenia⁴. Krajobrazy odzwierciedlają kulturę żyjącego w danej przestrzeni geograficznej społeczeństwa. Dlatego zmiany w kulturze przekładają się na zmiany w krajobrazie.

Krajobraz Doliny Baryczy został w znacznym stopniu ukształtowany przez człowieka – już w XIII wieku zakładano tu rozległe stawy hodowlane. Kolejne zakładano w XVII i XVIII w., a w XIX w. część stawów została osuszona i przeznaczona na pola uprawne lub pod nowe osadnictwo (przykładem jest wieś Młodzianów, gmina Milicz). Przyrodnicze elementy krajobrazu były na przestrzeni lat uzupełniane elementami kulturowymi – zabudową wsi, obiektami i urządzeniami inżynierskimi,

Stawy w okolicy wsi Ruda Milicka
Fot. W. Warczewski

Ponds in the area of Ruda Milicka village

objektami infrastruktury technicznej itp. Wiele z tych obiektów stanowi dziś cenne dziedzictwo kultury (unikatowe domy z rudy darniowej). Najcenniejsze komponenty krajobrazu Doliny Baryczy to: woda, powietrze, gleba, bogata fauna i flora.

Krajobraz jest dobrem wspólnym, *krajobraz jest jak księga, w której zapisane są dzieje okolicy i jej czas obecny*⁵. Przekształcając go musimy uwzględniać interesy zarówno środowiska naturalnego, jak i żyjącego w nim społeczeństwa. Nie można dokonywać zmian w sposób egoistyczny, biorąc pod uwagę jedynie własne potrzeby czy aspiracje. Dom usytuowany tuż nad rzeką czy stawem jest przykładem takiego samolubnego postępowania. Ze względów krajobrazowo-przyrodniczych należałoby pozostawić wzdłuż linii brzegu niezabudowany pas porośnięty zielenią.

Niezwykłą wartością Doliny Baryczy jest cisza towarzysząca okolicom stawów. Wartość ta wymaga szczególnej ochrony.

Dziedzictwem opisywanego obszaru są także układy przestrzenne wsi, architektura a szczególnie obiekty zabytkowe. Budownictwo wiejskie kształtowane zgodnie z zasadą użyteczności i praktyczności rozwiązań technicznych. Kształt wznoszonych obiektów, ich konstrukcja i materiał, z jakich były realizowane był zależny od lokalnych warunków. W historycznym rozplanowaniu wsi wyraźnie widoczna jest regularna linia zabudowy, układ budynków

Szczytowy układ zabudowy we wsi Żeleźniki
Fot. B. Warczewska, W. Warczewski

Roof peak development set in Żeleźniki village

Dawny młyn mechaniczny we wsi Niesułowice zaadaptowany na obiekt gastronomiczno-noclegowy
Fot. W. Warczewski

Former mechanical mill in Niesułowice village transformed into a gastronomic and lodging object

kalenicowy (kalenica to najwyższa część dachu utworzona na przecięciu połaci dachowych, układ kalenicowy to taki, kiedy kalenica jest równoległa do osi drogi) lub szczytowy (kalenica jest usytuowana prostopadle względem drogi).

W centralnej części wsi znajdował się kościół, karczma i inne budynki użyteczności publicznej, były to przestrzenie publiczne kształtujące więzi społeczne między mieszkańcami. Brak takich przestrzeni we współczesnych, rozbudowywanych osiedlach wiejskich nie daje możliwości kreowania tożsamości i przywiązania do miejsca, wspólnej o nie troski.

Kształtowanie nowej zabudowy

New Development Shaping

O czym należy pamiętać planując nową zabudowę?

- O kompleksowym planowaniu całości nowych osiedli wiejskich. Nie należy rozbudowywać już istniejących układów jedynie poprzez „doklejanie” nowych. Planowanie kompleksowe oznacza tworzenie przemyślanych układów kompozycyjnych wsi, z zaznaczonymi wejściami do wsi, z wyznaczonym, czytelnym miejscem hierarchicznie ważnym, będącym przestrzenią publiczną, miejscem spotkań mieszkańców, miejscem, o które dbają i które jest dla nich ważne.

Budynek mieszkalny we wsi Luboradów wyremontowany i użytkowany jako letniskowy
Fot. W. Warczewski

Residential building in Luboradów village which has been renovated and used as a summer house

- O zasadzie utrzymania uporządkowanej linii zabudowy.
- O harmonijnej wysokości i kubaturze nowo wznoszonych domów.
- O nie przenoszeniu na obszar Parku Krajobrazowego miejskich zasad i wzorców zabudowy, ponieważ prowadzi to do upodabniania się form „miastopodobnych” i utraty specyfiki wsi Doliny Baryczy.

Utrzymanie wartości kulturowych

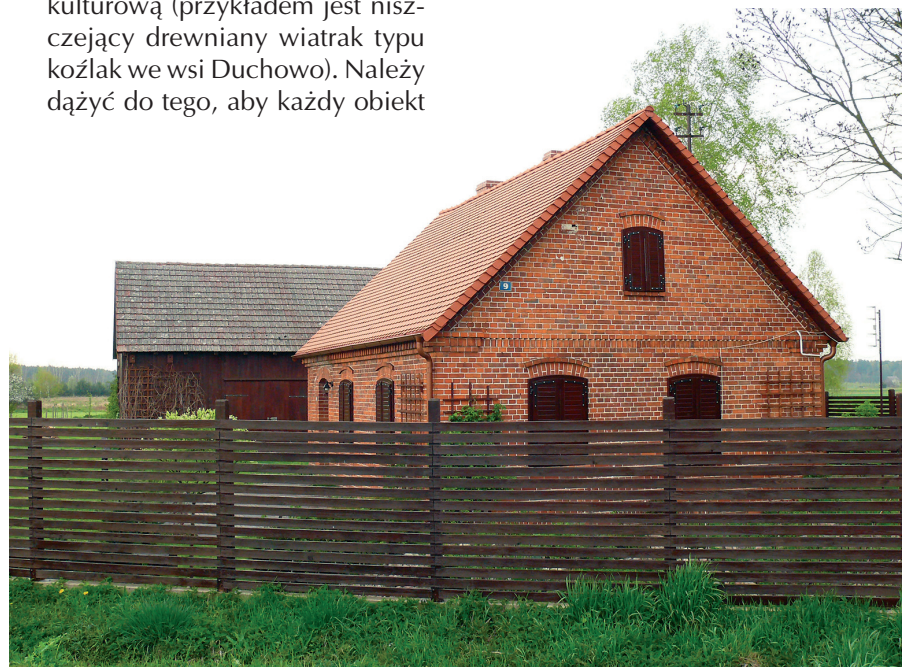
Preserving Cultural Values

W jaki sposób zachować to, co już istnieje i tworzy specyficzną atmosferę Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy”?

- Jeśli jakkolwiek budynek nie ma właściciela lub użytkownika popada w ruinę. Opuszczenie powoduje bezpowrotne niszczenie starych obiektów, które niejednokrotnie stanowią wartość kulturową (przykładem jest niszczący drewniany wiatrak typu koźlak we wsi Duchowo). Należy dążyć do tego, aby każdy obiekt

był użytkowany i remontowany. Należy wypracować dwa rodzaje narzędzi sprzyjających dbaniu o istniejące obiekty – z jednej strony stworzenie form zachęty (w postaci dotacji, nagród), z drugiej strony form kontroli (kary za niewłaściwe użytkowanie lub zaniechania w utrzymaniu obiektów w odpowiednim stanie).

- Jeśli w gospodarstwie zachował się stary budynek mieszkalny, należałoby bez zmiany jego zewnętrznego wyglądu przystosować go do potrzeb współczesnych. Wyremontowane budynki mieszkalne mogą pełnić nowe funkcje, takie jak: letniskowa, agroturystyczna, noclegowa, turystyczna.

Zniszczony drewniany wiatrak typu koźlak we wsi Duchowo
Fot. B. Warczevska

Destroyed wooden post mill in Duchowo village

- Budynki o innych funkcjach, odznaczające się ciekawymi formami należy adaptować do nowych potrzeb zachowując cechy ich architektury i konstrukcji wskazujące na pierwotną funkcję. Przykładem dobrego zastosowania tej zasady jest zmiana przeznaczenia starego młyna mechanicznego we wsi Niesułowice (gmina Milicz) na obiekt gastronomiczno-noclegowy.
- Stare budynki należy remontować używając materiałów stosowanych w nich tradycyjnie, czyli lokalnie występujących, należy zachować oryginalną konstrukcję ścian, dachu, podmurówkę (ruda darniowa, kamień polny). Nie należy zakrywać pierwotnie stosowanych materiałów ścian tynkiem, płytkami ceramicznymi lub innymi materiałami.
- Przebudowując lub remontując stare domy należy zachować odnowioną oryginalną stolarkę okienną i drzwiową oraz występujące detale architektoniczne. Zmiana tych elementów (inny podział okien, inna wielkość

otworów okiennych) wprowadza chaos i przyczynia się do zatarcia specyficznego wyglądu wsi.

Podsumowanie

Conclusion

Niezwykle cenny krajobraz Doliny Baryczy ulega, mimo ochrony prawnej, niekorzystnym przekształceniom. Dokonujące się zmiany są niepokojące, gdyż mogą spowodować utratę najcenniejszych wartości tego obszaru.

Należy pamiętać, że utraty istniejących, historycznie ukształtowanych wartości nie da się przywrócić, gdyż odtworzenie jest niezwykle trudne, czasem niemożliwe (z powodu nowego, niewłaściwego zagospodarowania) i bardzo kosztowne. Zmiany w zagospodarowaniu są najtrwalszymi zmianami w przestrzeni. Formy przestrzenne charakteryzują się znaczną petryfikacją, to znaczy trwałością w czasie i niepodatnością na zmiany. Prowadzić to może do bezpowrotnego zatarcia tożsamości obszaru Parku Krajobrazowego

„Dolina Baryczy”. Raz zszpecony krajobraz nie da się odtworzyć, traci on swoją dotychczasową wartość, utrata ta dotyczy zarówno wartości kulturowej, społecznej, jak również ekonomicznej, mogącej przyczynić się do podniesienia standardu życia lokalnej społeczności.

Beata Warczevska

Katedra Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Department of Spatial Management
Wrocław University of Environmental and Life Sciences

Przypisy

- ¹ *Każde miejsce opowiada swoją historię, czyli rzecz o dziedzictwie wiejskim*, 2001, red. M. Konopka, Wyd. Fundacja Fundusz Współpracy, Poznań.
- ² Żarska B., 2005, *Ochrona krajobrazu*, Wyd. SGGW, Warszawa, s. 12.
- ³ Kondracki J., 1988, *Geografia fizyczna Polski*, PWN, Warszawa.
- ⁴ Böhm A., Patoczka P., 1990, *Architektura krajobrazu – zbiór zadań z projektowania wstępnego*, Wyd. PKr, Kraków.
- ⁵ *Każde miejsce opowiada swoją historię, czyli rzecz o dziedzictwie wiejskim*, 2001, red. M. Konopka, Wyd. Fundacja Fundusz Współpracy, Poznań, s. 12.

Przykład prawidłowego zachowania pierwotnego układu i wielkości otworów okiennych oraz ścian zewnętrznych we wsi Młodzianów
Fot. B. Warczevska, W. Warczewski

An example of proper preservation of the initial set and size of window openings and external walls in Młodzianów village

Negatywny przykład przebudowy pierwotnego układu i zmiany wielkości otworów okiennych, pokrycie ścian zewnętrznych tynkiem we wsi Młodzianów
Fot. B. Warczevska, W. Warczewski

A negative example of rebuilding of the initial set and change of window openings, walls covered with plaster, in Młodzianów village